

ЛИХА ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

«...бо до праведності суд повернеться...»

Псалом 93:15

Я хочу вам розповісти про музично-драматичний театр ім. М. Кропивницького у місті Кіровограді, який офіційно вважається першим українським професійним театром. Перша вистава тут відбулась 27 жовтня 1882 року. У той день трупа відкрила еру професійного українського театру виставою «Наталка-Полтавка» за відомою п'єсою Івана Котляревського. Цей факт занесено до календаря ЮНЕСКО, міжнародної організації, яка, у 2002 році, святкувала 120-річчя заснування цього театру.

Для українського народу цей театр має таке ж значення, що й Королівський шекспірівський театр у Стратфорд-на-Евоні для англійського народу, знаменитий оперний театр «Ла Скала» у Мілані для італійського народу, або ж всесвітньо відома «Гранд-Опера» у Парижі для французів. Усі ці театри пережили числені ремонти та реконструкції, але, кожного разу, реставратори намагалися зберегти приміщення у тому вигляді, у якому вони були побудовані за часів Шекспіра, чи

герцога Фердинанда, коли в їх залах сиділи королі та королеви Англії, а за диригентськими пультами стояли Россіні, Пурсель, Доніцетті та інші відомі митці. Усі ці театри та їх будівлі ретельно зберігаються та охороняюся численними законами та державою.

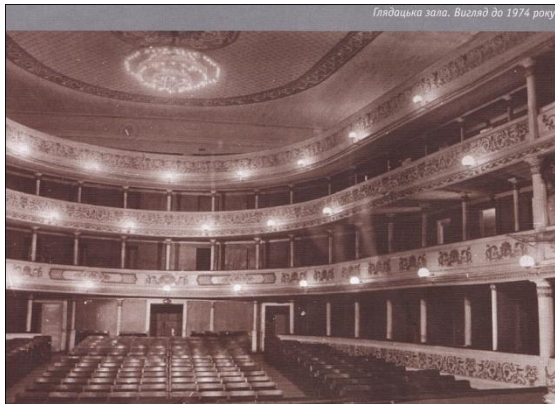
Театр імені М. Кропивницького також має свою багату історію. На його сцені виступали, окрім Марка Кропивницького, Микола Садовський, Марія Заньковецька, Садовська-Барілотті, американський трагік Айра Олдрідж, італійський актор Оттоне Франкарді, а пізніше - й відомий український співак Іван Паторжинський та інші знані митці. Тут прилучився до сцени й великий актор та режисер Гнат Юра. Свого часу, навчаючись у Єлисаветграді (історична назва нинішнього Кіровограду), театр цей відвідував перший президент незалежної України Володимир Вінниченко. У 1972 році, на ювілей 90-річчя театру, тут зібралися драматург Олександр Корнійчук, письменники Олесь Гончар, Дмитро Павличко та інші відомі українські літератори. Тобто театр Кропивницького для українців має таке ж саме значення, що й шекспірівський театр, «Ла Скала» чи «Гранд-Опера» для своїх країн.

Але, чи можете ви, пані та панове, уявити, що, з примх обласної владн, шекспірівський театр або, «Гранд-Опера», могли бути перетворені, скажімо, на конференц-залу, актовий зал або клуб? Таке навіть уявити собі важко... Але саме ця трагічна доля і спіткала театр імені М. Кропивницького. Як це сталося?

Приміщення нинішнього театру ім. Кропивницького було збудовано у 1867 році інженером-полковником Георгієм Васильовичем Трамбицьким на власні гроші. До речі, приміщення театру та глядацька зала були побудовані у стилі дуже схожому на стиль «Ла Скали» та «Гранд-Опера», тільки, за розмірами своїми, були меншими. У театральному фойє були встановлені римського стилю колони, стіни зали прикрашали бельєтажі, ложі та бенуари з позолотою, а ще багато оздоблена люстра, яку я й досі забути не можу. У стінах,

за штукатуркою, були встановлені числені резонатори звуку у вигляді «гличиків». Під оркестровою ямою були також встановлені резонатори, але зроблені зі скла у вигляді віликих, майже гектолітрових, банок. Уся ця система запроваджувала таку якість акустики, за якою мікрофони були непотрібні. Сидівши у останньому ряду зали, за 70-80 метрів від сцени, можна було прекрасно чути розмову, навіть якщо актор говорив щось пошепки.

Та ось, у жовтні 1973 року, місцева комуністична влада прийняла рішення «про капітальний ремонт» театру. У результаті такого «ремонту» усі ложі, бенуари та балкон з позолотою зламали, гличики-резонатори замазали будівельним раствором. А скляні резонатори та інші акустичні пристрої вийняли з-під сцени та ями та вивезли на 5-6 вантажних автомобілях. Стіни зали просто заштукатурили, й закрили дешевими лакованими дерев'яними панелями. Парадні вхідні двері замінили на металево-скляні двері того гатунку, що встановлювались тоді у універмагах, лікарнях та фабричних їдальнях.

Таким чином, «капітальний ремонт» а-ля-СРСР, було закінчено, а історичний вигляд театру було спаплюжено й, в кінцевому рахунку, втрачено. Театр прийняв вигляд звичайного сільського клубу, яких існує багато по усій Україні.

Дивує той факт, що офіційну постанову про «капітальний ремонт» театру, який юридично мав обласне значення, прийняли на міському рівні, та ще й нібито з ініціативи дирекції самого театру, «у зв'язку а аварійним станом».

Дивує також, що унікальні акустичні пристрої були знищені, а будівельні матеріали були підозріло простими та дешевими, хоча, будь який капітальний ремонт, тим паче такого приміщення як театр, потребує серйозних витрат та зусиль.

Мій батько Іван Казнадій, Заслужений діяч мистецтв України, обіймав тоді посаду головного режисера театру ім. М. Кропивницького. Батько був справжнім патріотом театру. Маючи неабиякий талант

театрального режисера, та особисто знаючи видатних українських акторів, театральних діячів та письменників (батько був першим українським режисером, що поставив спектакль «Фараони» за відомою п'єсою Олекси Коломійця, що збирав тисячі глядачів по усій Україні та навіть Росії протягом десятків років), батько виступив різко проти рішення комуністичного керівництва, за що й поплатився. У тому ж році його звільнили з посади режисера театру, і йому, талановитому режисеру, довелось працювати у різних клубах до самої пенсії.

Хто саме виступив з ініціативою та врешті прийняв це руйнівне рішення? Документально сказати важко, бо детальних протоколів щодо цієї «реконструкції» комуністична влада Кіровограду не залишила. Є тільки Постанова кіровоградського міськвиконкомову у якій записано рішення «Дозволити дирекції обласного музично-драматичного театру ім. Кропивницького провести капітальний ремонт

приміщення». Хто саме просив про цей «дозвіл» неясно. Але, я добре пам'ятаю п'ять прізвищ, які мій батько майже щоденно повторював після того, як його звільнили з роботи, і ми, сиділи вдома, не знаючи як прожити без його зарплати, бо фінансової допомоги безробітним у Радянському Союзі не існувало. Це була комуністична верхівка Кіровограду, а саме:

Михайло Кобильчак, перший секретар кіровоградського обкому КПРС;
Іван Оліфіренко, завідувачим відділом пропаганди і агітації, кіровоградського обкому КПРС;
Анатолій Погребняк, секретар з ідеології кіровоградського обкому КПРС;
Федір Цигульський, голова Управління культури Кіровоградського облвиконкому;
Євгенія Чабаненко, заступниця голови Кіровоградського облвиконкому;

Виконання цього рішення доручили Євгенії Чабаненко (або «бабі Жені» як її любовно називали кіровоградські комуністичні функціонери) яка, разом з віщепойменованими комуністами ретельно його виконала й приймала активну участь у цькуванні батька, і у звільненні його з роботи.

Важливим є той факт, що усі вищеназвані пани (пробачте, - товарищі) були українці, а троє з цього комуністичного квінтету – Кобильчак, Оліфіренко та Чабаненко – навіть народилися у Кіровоградській області. Вони не могли не знати про історичну цінність театрального приміщення. Але вони все ж таки його не пожаліли.

Що ж спонукало їх до просунення такого варварського рішення? Батько казав, що партійним керівникам на вистачало місць у залі для проведення партійних конференцій, і нібито тому вони прийняли рішення «розширити» залу, аби мати, скажімо, 150-200 додаткових місць, якщо це дійсно було головною причиною тієї «реконструкції». І саме через це вони й спаплюжили українську театральну святиню.

Не знаю, чи багато партійних конференцій фактично відбулося у новому «реконструйованому» приміщенні і чи вирішило воно проблему місць для делегатів комуністичних партконференцій. Але, буквально через 5 років після зруйнування (вибачте не можу знайти більш підходящого слова) приміщення театру ім. М. Кропивницького, у Кіровограді почалося проектування, а згодом і будівництво ще одного, зовсім нового та більшого за розміром театрального приміщення у відносно новому тоді районі міста. Але й це приміщення очікували негаразди. Збудувавши стіни та фактично наблизившись до стадії оброблювальних робіт, будівельники залишили недобудований театр, який потім понад 20 років стояв як пам'ятник комуністичній нерозпорядності та нехлюйському ставленню до своєї культури. Театром те приміщення так і не стало. За часів незалежності, його перетворили на супермаркет. Нині, у приміщенні, перебудованому з глядачевої зали, тепер лежать, ковбаси, сир, тістечка та інша смачна продукція, а покупці блукають лабіринтом, прикрашених вином та пивом театральних фойє та переборок, що їх встановили після невдалого будівництва.

То чого ж бракувало тоді кіровоградським комуністам у 1974 році: грошей, логіки чи розуму? Гроші нібито були, у місті діяло два потужних промислових підприємства, одне виробляло сільськогосподарську техніку, а друге – гідравлічне устаткування, й діяв ще ряд підприємств меншого розміру. Скоріше за все, комуністам бракувало логіки та розуму, з цим у них завжди були негаразди. Але, особисто мені здається, що, більш за усе, їм не

вистачало чесності та любові до своєї української культури, а поплатився за це український театр корифеїв, чесний режисер, а у більш загальному плані, і вся українська культура.

Можливо, розширення зали було основною причиною того рішення. Хоча, з огляду на те, що для театру була виділена, за словами батька, досить велика сума грошей, а матеріали, що їх використали для реконструкції, були підозріло дешевими, власне, як і вигляд самого театру після того «розширення», є підстави вважати, що уся ця «реконструкція» була звичайною корупційною схемою, і що різниця між грішми, виділеними на «реконструкцію», та грішми, реально витраченими на неї, попала у різні приватні кишені, цілком можливо, й у кишені вищепойменованих товаришів.

Адже, навіть ще до «реконструкції» театру, батько розповідав, що, у 1970-1971 р.р. деякі члени кіровоградського обласного керівництва, неодноразово пропонували йому нелегально продавати квитки на перші 5-6 рядів партеру (найдорожчі місця) приватним чином, а гроші брати у кишеню та розділити. Батько від цього відмовився. Тоді, товариші-комуністи, певно, вирішили «поставити театр на гроші» іншим чином.

Прошли роки. У 1991 році, Україна проголосила незалежність. У 1996 році, Івана Казнадія відновили на посаді головного режисера театру, яку він обіймав 3 роки. Тоді ж нове місцеве керівництво прийняло рішення про повернення театру М. Кропивницького його історичного вигляду. Але й це прогресивне рішення очікували негаразди. Реставрація тривала протягом майже 15 років, врешті, історичний вигляд зали та фасаду повністю відновили аж у 2012 році, а от загальний історичний вигляд будівлі змінили, хоча зараз театр зовніш виглядає більш імпазантно. Протягом цього періоду, трупа театру бідкалась по різних клубах та невеликому приміщенню міської філармонії. Незважаючи на протести театрального колективу та міської громадскості, влада пояснювала довгу реставрацію... «нестачею грошей» (???) А тим часом, по місту повзли чутки та розмови про розкрадання грошей, виділених на театр. Нагадаю, що усе це коїлось вже за часи незалежної України. Не знаю, скільки часу треба для реставрації театрального приміщення, розміром з театр М. Кропивницького. Але, наприклад, генеральна реставрація італійського театру «Ла Скала» тривала протігом усього 2 років (2002-2004). Так що, панове, судіть самі....

У відношенні до художнього рівня трупи, після руйнування театру у 1974 році і звільнення Івана Казнадія, у театрі працювала низка режисерів, які намагались перетворити традиційний український репертуар на суто «європейський» театр, забувши, водночас, що, перший професійний театр у будь-якій європейській країні, перш за все, є хранителем того історичного репертуару, на якому й базується сам театр певної європейської нації. Декілька років, у театрі працював талановитий головний режисер М. Ілляшенко, який, як і Іван Казнадій підтримував та відновив традицію поєднання історичного репертуару (п'єси Кропивницького, Старицького, тощо) з сучасними п'єсами та мюзікалами. Але його, з невідомих причин, виштовхали з театру, не так давно. Міська влада ніяких пояснень не дала, рішення було прийнято «декретом» (як ще?), не питаючи про думку акторів. Але достатньо зайти на вебсайт Королівського шекспірівського театру, щоб побачити, як сучасні спектаклі та опери (навіть російський «Борис Годунов») співіснують з повним списком класичних п'єс В. Шекспіра. Бо саме на шекспірівському репертуарі тримається, і, до речі, розвивається, англійська театральна культура.

Які ж причини лихої долі театру М. Кропивницького та «естафети нехлюйства» з 1974 року дотепер? А причини, мені, здається, дуже прості. З розпадом СРСР, велика радянська імперія розпалась тільки географічно. Але комунізм, як система методів державного та економічного керівництва та загальний дух суспільства, вижив. Він, просто пройшов «само-мутацію» у республіках колишнього СРСР й сховався під виглядом так званої «ринкової» економіки та «демократії», яких, у західному розумінні, ні ринковою, ні демократичною не назвеш.

Ось візьміть, скажімо, нацистську Німеччину 1945 року. Після того, як англо-американські союзники та радянські війська перемогли, у тодішній тоталітарній Німеччині було проведено повну де-націфікацію. Тобто, уся фашистська символіка на вулицях та в установах була повністю знищена. Більшість нацистів отримали довгі строки ув'язнення, а деяких було страчено. Економічна система Західної Німеччини була перебудована на дійсно ринковий лад, як, власне, уся система державного управління та економічного законодавства. Тому нова, вільна Західна Німеччина досягла неабияких успіхів у економіці, культурі та рівні життя своїх громадян.

З розпадом же СРСР, радянська тоталітарна система тільки змінила назви та термінологію на буцімто ринкову. Але суттєвих змін так і не відбулося. Пам'ятники комуністичним вождям, червоним «героям» громадянської війни та керівникам КДБ та їх імена ще й досі рясно «прикрашають» вулиці міст колишнього СРСР, включаючи Україну. Керівники комуністичної партії та КДБ, які заслугоували на тривале ув'язнення, якщо не на смертні вироки, та їх родичі пересіли в крісла президентів та власників фірм, косорціумів, корпоративних президентів та менеджерів, базикаючи про демократію, яку вони усіма силами, намагаються, ще й досі, стримати. До речі, навіть свою теперішню назву місто Кіровоград (історична назва «Єлисаветград») отримало за ім'ям сталінського улюбленця Сергія Кірова, що був першим у СРСР, хто запропонував створення концтаборів, і який у самому місті ніколи не був, а може ніколи й не чув про нього. Коли Сергія Кірова, у 1934 р., з досьогодні нез'ясованих причин, було застрелено, Сталін назвав декілька радянських міст ім'ям Кірова, серед них і Кіровоград. Статуї ж Кірова з витягнутою рукою були спроектовані скульптором Манізером, вироблені у конвейерний спосіб, та розтикані по різних містах радянської імперії, включаючи Кіровоград. Такі ж самі статуї-ксерокопії тепер, окрім Кіровограду, ще й досі стоять у російських містах

Петрозаводську, Пскові та інших, нагадуючи жителям про те, що розпад СРСР ще нічого не означає. Нажаль...

Причин для оптимізму, відверто кажучи, мало. Але я вірю, що «помаранчева» революція в Україні все ж таки зробила своє добре діло. Певна частина українців стала більш активною, бо відчула, як можна жити краще. Сподіваюсь, що, й до абсолютної більшості українців, ще прийде розуміння того, що, без реформування політичної та економічної системи України, повного усунення комуністичної символіки, історичної брехні, псевдо-ринкової системи, та про-комуністичного керівництва, та без орієнтації України на західний досвід, успішну економіку не збудуєш. Не збудуєш без цього й сильну національну культуру.

Хотілося б сподіватись, що, з роками, й театр М. Кропивницького займе своє місце в українській мрії. Адже, хтось з великих, здається Гете, сказав якось: «Якщо ви хочете створити націю, створіть її театр...»

©Сергій Казнадій. Передрук дозволяється з посиланням на автора